

BOĞDU

Fahreddin Boğdu b. Ali
b. Kuştemir et-Türkî el-Bağdâdî
(ö. 685/1286)

Türk zoologu.

Tam adı Fahreddin Ebû Saîd Boğdu b. Şerefeddin Ali b. Cemâleddin Kuştemir b. Abdullah el-Hakîm et-Türkî el-Bağdâdî'dir. 631'de (1233-34) Hille'de doğdu. Babası Hille Emîri Şerefeddin Ali, dedesi Merzûbânû'l-İrak (Irak sınır beyi) Cemâleddin Kuştemir'dir. Henüz beş yaşında iken babasının ölmesi üzerine dedesinin himayesinde hilâfet sarayına çağırıldı. Halife Müstansır-Billâh oğlunun genç yaşta ölümünden dolayı Cemâleddin Kuştemir'e başsağlığı diledikten sonra onu teselli etmek için torunu Boğdu'ya hil'at giydirdi ve onu eli süvarilik birliğe bey tayin ederek devlet ileri gelenleri arasına alınmasını emretti. Böylece Boğdu beylik eğitimi gördü; halife ve vezirlerle birlikte bulundu. Kendisi Abbâsî Devleti'nde rütbe verilen beylerin yaşça en küçüğü idi. İlhanlı Hükümdarı Hülâgû Bağdat'ı zaptettiğinde, daha önce dedesi Kuştemir'in iyiliğini görmüş olan Hârizmli bir zatın yardımıyla ölümünden kurtuldu. Bir ara halifeye karşı teraplere giriştiği yolunda iftiraya uğradıysa da iddianın asılsızlığının tesbiti üzerine hakkında işlem yapılmadı ve iftiracılar idam edildi. Otuz üç yaşında iken başına kendisini ihtiyar olarak gösteren bir minyatür koyduğu *Ġunyetû'l-kârî* adlı kitabını Hülâgû'ya sundu. Hülâgû Boğdu'nun ak sakallı resmini görünce bunu onun gençliğiyle bağdaştıramayıp sebebini sormuş, o da İlhanlı Devleti'nde yaşayıp ihtiyarlamak istediğini söylemiş ve böylece Hülâgû'nun sempatisini kazanmıştır. Ancak pek uzun ömürlü olmamış, 23 Şâban 685 (14 Ekim 1286) Pazartesi günü elli üç yaşında iken Bağdat'ta ölmüş ve Hz. Hüseyin'in meşhedinde dedesi Cemâleddin Kuştemir'in yanına gömülmüştür.

Çocukluğunda dedesiyle süreklilikle avlarına katılan Boğdu zamanla ava ve av kuşlarına karşı büyük bir merak duymuş ve bu merakı kendisini beyzere (doğanlık) konusunda *Kitâbü'l-Kânûnî'l-vâzih fi mu'alecâtî'l-cevârih* adını verdiği kitabını yazmaya sevk etmiştir. 666'da (1267) telif edilen eserin mevcut tek nüshası, Köprülü Kütüphanesi'nde (Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 978) kayıtlı bulunmaktadır.

Boğdu, "Daha önce kimse beyzere ilmini benim gibi derleyememiştir" dediği eserinin başında avcı kuşlara olan sevgisinin kendini bu kitabı yazmaya sevk ettiğini, eskilerin bu konuda yazdıklarını okuyup öğrendiğini ve bu bilgilere edindiği tecrübeler yanında şahsî düşünce ve görüşlerini de kattığını söylemektedir. Boğdu kitabını iki bölüm halinde düzenleyip birinci bölümde konuyla ilgili teorik bilgilerden, ikinci bölümde ise pratik kaidelerden söz etmiştir. Her iki bölüme de birer önsözle girmiş, önsözlerden sonra fihristlerini vermiş ve bölümleri sırasıyla bablara, fasıllara, kısımlara ayırmıştır. Bu yazmanın 1^b-2^b yaprakları arasında birinci bölümün ve aynı zamanda eserin önsözü, 2^b-8^b yaprakları arasında bu bölümün fihristi, 8^b-82^b yaprakları arasında metni, 83^a-89^a yaprakları arasında ise ikinci bölümün önsözü, 89^a-95^a yaprakları arasında bu bölümün fihristi ve 95^a-154^a yaprakları arasında da metni yer almaktadır.

Boğdu kendininkinden önce bu sahada yazılmış eserlerden Ebû'l-Ceyş Humâreveyh b. Ahmed'in (ö. 282/896) Mısır'da, Abbâsî halifelerinden Mu'tazid-Billâh'ın nâibi iken onun adına yazdığı kitabı, İhsîd et-Türkî diye tanınan Emîr Ebû'l-Kâsım b. Muhammed b. Tuğç'un (ö. 334/946) Mısır'da et-Tâi'-Lillâh'ın nâibi iken onun adına yazdığı kitabı ve Nizâmü'l-hazreteyn diye tanınmış Kâsım b. Ali b. Hüseyin b. Ebû Tâlib Nûrilmehdî b. Hüseyin ez-Zeynebî'nin Bağdat başkardısı iken *el-Kavânînu's-sultânîyye* adını verip Muktefî-Liemrillâh ile oğlu Müstencid-Billâh için 556'da (1161) yazıp bitirdiği kitabı incelediğini, incelemelerinin sonucunda bunların hemen hepsinde görüş ve anlayış bakımından pek çok aykırılıklar ve tutarsızlıklar gördüğünü, bu kitaplardaki bazı yanlışlıkların ise müstensihlerden geldiğini ve bunları düzelttiğini söyler. Kitap bir hâtime ile sona ermekte ve burada yazar eserini, daha önce yazıp *Ġunyetû'l-kârî fi 'ilâcî'l-cevârih ve'd-devârî* diye adlandırdığı kitabının müsveddelerinden kısalttığını belirterek, "Bu kitabımı kısaltmadan olduğu gibi temize çekseydim beş cilt tutardı" demektedir. Yine bu sözde Boğdu eserini 666 (1267) yılı içinde tam bir ayda söyleyip yazdığını, bir ay sonra da temize çekmeye başladığını açıklamaktadır. Mevcut nüsha, İbnü'l-Fuvatî diye tanınan Abdürrezzâk b. Ahmed b. Muhammed b. Ebû'l-Meâlî tarafından Merâğa'da istinsah edilmiş ve

667'de (1268) yazarına okunmak suretiyle orijinal bir metin elde edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, Kahire 1899, s. 50; İbnü'l-Fuvatî, *Telhişu Mecma'i'l-âdâb* (nşr. Mustafa Cevâd), Bağdad 1962-65, IV/1; IV/III, 131-132; IV/IV, 702; a.mlf., *el-Havâdişü'l-câmi'a* (nşr. Mustafa Cevâd), Bağdad 1351/1932, s. 104-105, 131-133, 401-403; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, Ayasofya Ktp., nr. 3014, vr. 137^a; İbn Dokmak, *Nühzetü'l-enâm fi târîhi'l-İslâm*, Bibliothèque Nationale, nr. 1597, vr. 108^{a-b}; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, I, 279; *Keşfü'z-zunûn*, I, 365; Kilisli Rifat Bilge, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bâznâmeler", *TM*, VII-VIII/2 (1942), s. 175-176; Cevat İzgi, "Türk Hayvan Bilimcisi Kuştemiroğlu Boğdu Beğ (1233-1286) ve Av Kuşlarının Bakımı Konusundaki Kitabı" *HK*, II/1 (1985), s. 59-71.

CEVAT İZGİ

BOHRÂ

Çoğunlukla

Hindistan'ın batısında bulunan
Hint asıllı ve kısmen Yemenli Araplar'la
karışmış olan Müsta'îlî İsmâîlîler'in
meydana getirdiği bir fırka.

Bohrâ, bohora veya buhrâ kelimeleri Gucerâtî dilinde "alışveriş yapmak" mânasındaki *vohôrvû* kökünden olup "ticaretle uğraşan" kimse anlamına gelmektedir. Bu isim, fırka mensuplarından İslâm'ı ilk kabul edenlerin ticaretle uğraşan kimseler olduğu fikrini vermektedir. Fırkanın Hindistan'a ne zaman intikal ettiği kesin olarak bilinmemekle birlikte 400'de (1010) Abdullah adlı bir kişinin Yemen'den Kambay'a dâî* olarak gönderildiği kaynaklarda yer almaktadır. Bununla beraber Hindistan'a giden ilk dâînin Muhammed Ali (ö. 532/1137) olduğu ve kabrinin halen Kambay'da bulunduğu şeklinde görüşler de vardır. O devirde Gucerât'ta hâkim olan Çalukya hânedanı İsmâîlî dâîlere serbestçe propaganda yapma fırsatı tanıdığı için fırka kısa zamanda taraftar kazanmaya muvaffak oldu. Ancak 1297'de Gucerât'ta Hindû hükûmeti sona erip bir asır kadar Delhi'ye tâbi olduğu devrede ve ardından Gucerât'ın müstakil Sünnî hükümdarlarca yönetildiği zamanda (1396-1572) Bohralar çeşitli sıkıntılarla karşılaştılar.

524 (1130) yılından beri dönmesi beklenen yirmi birinci imam Ebû'l-Kâsım Tayyib'in mâsum* mümessilleri sayılan ve "dâî-yi mutlak" diye adlandırılan fırka önderleri 946 (1539) yılına kadar Yemen'de otururlardı; tâbileri dâî-yi mut-